

ZOONOTİK HASTALIKLARLA SAVAŞIM

Prof. Dr. Belgin SARİMEHMETOĞLU

Ankara Üniversitesi

Veteriner Fakültesi

Gıda Hijyeni ve Teknolojisi Bölümü

GİRİŞ

- ✘ Halk sağlığı konu edildiğinde, öncelikle zoonotik hastalıklarla savaşım veya mücadele gündeme gelir.
- ✘ Bu hastalıklarla savaşım söz konusu olduğunda da ilk veteriner hekimlik akla gelir.
- ✘ Veteriner hekimlik, insan hekimliği ile tarım arasında gerek halk sağlığını koruma, gerek ekonomik kayıpları önleme ve gerekse de sosyal dengeleri koruma bakımından stratejik bir arabirim, daha açık bir deyişle güçlü bir köprü oluşturur.

✘ Nitekim veteriner hekimliğin bu konumu, son zamanlarda;

+ BSE,

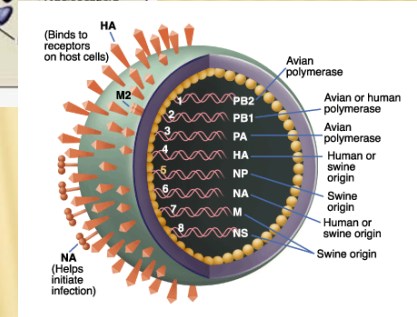
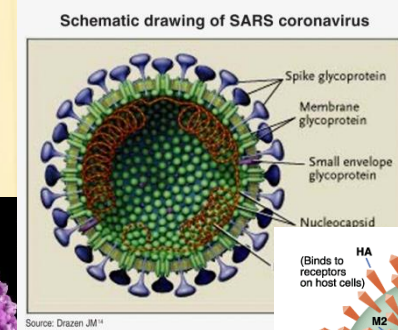
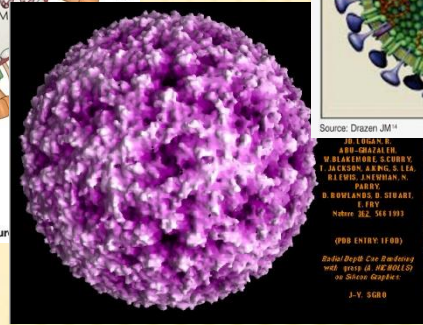
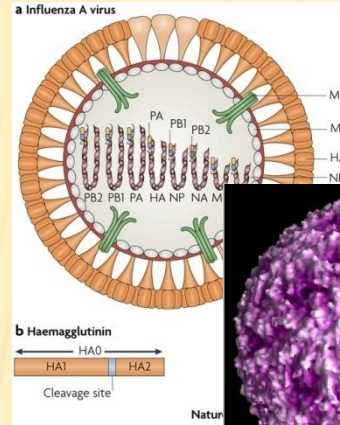
+ vCJD,

+ Şap,

+ SARS,

+ Kuş ve Domuz gripleri

gibi hastalıkların çıkışları ile yüz yüze gelen acı gerçekler karşısında bir kez daha net olarak belirginleşmiştir.

- ✘ Halk sağlığı veteriner hekimlerinin zoonotik hastalıklarla m¼cadeledeki başarılarının temelinde; gereken konularda **ncelikleri** ok isabetli **belirlemeleri** ve/veya kaynakları çok iyi değerlendirip bilinçli olarak uygulamaları yer alır.

VETERİNER HİZMETLERİNİN ULAŞTIRILMASI

- ✘ Zoonotik hastalıklarla mücadelede ön koşul, veteriner hizmetlerinin etkin olarak gereksinim sahiplerine ulaştırılmasıdır.
- ✘ Çünkü bu sağlanamazsa insan ve hayvan sağlığını tehdit eden sağlık sorunları, özellikle de zoonotik hastalıklara karşı savaşımında başarılı olunamaz. Başarılı olunamayınca da sağlıklı hayvansal üretim artırılamaz, hijyenik hayvansal gıda üretimi gerçekleştirilemez ve çevre kirliliği de önlenemez.

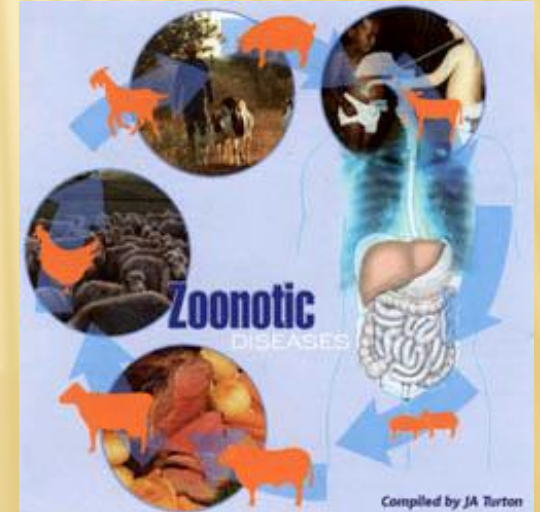
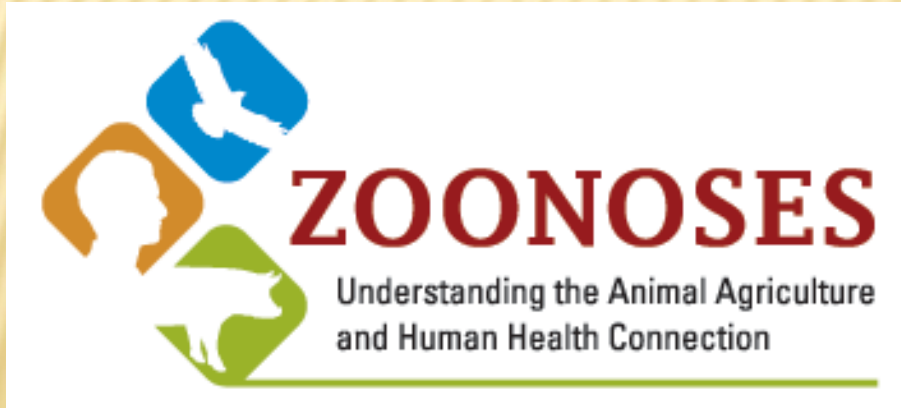
- ✖ Özellikle tanı yöntemleri, biyoteknoloji, ev ve süs hayvanları hekimliği, atçılık, hayvansal gıda hijyeni gibi uygar dünya için önemleri giderek artan yeni etkinlik alanları oluşmuş ve bu konularda çok etkin hizmet vermeye başlamışlardır.
- ✖ Son 30–40 yıldan bu yana yeryüzü genelinde uygarlaşma, sanayileşme ve küreselleşmedeki olağanüstü gelişmelerin eşliğinde belirtilen konulara vahşî yaşam, halk sağlığı, gıda güvenliği ve çevre koruma ile ilgili kimi konular ve bunların kapsamlarında yer alan hizmetlerin dağıtım ve uygulanmaları da eklenmiştir.

- ✘ Son zamanlarda veteriner hekimliği faaliyet alanları ve bu alanlarda yürütülen hizmetlerin sunum ve/veya dağıtımlarında değişikliklerin oluşmasına; epidemiyolojide **gözetim ve/veya denetim** kapsamında **veri toplanması, toplanan verilerin bir araya getirilerek değerlendirilmesi** diğer bir deyişle **srveyans (surveillance)** sistemlerindeki gelişmelerin büyük katkısı olmuştur.

ZOONOTİK HASTALIKLARIN DEĞERLENDİRİLMESİ

- ✘ Zoonotik hastalıklar ile daha etkin mücadele edilebilmesi için bu hastalıkların bilinçli olarak halk sağlığı, hayvan sağlığı, tarımsal üretim ve sosyo-ekonomik bakımdan yarattıkları sorunlar açısından değerlendirilmesi gerekir.

✗ Bu yaklaşımlar açısından yapılan bir değerlendirmeye göre zoonotik hastalıklar sırasıyla;

- + Halk sağlığı ve ekonomik açıdan büyük sorun yaratanlar, morbidite ve mortalite oranları yüksek çoğunlukla epidemik olarak bir bölgede ve/veya ülkede seyredenler,
- + Yine önceki gruptaki özelliklere sahip olup da herhangi bir yerde veya ülkede şu an seyretmeyen ama her an seyretme veya çıkma olasılıkları fazla olanlar,
- + Halk sağlığı ve ekonomik bakımdan çok önemli sorunlar yaratmayıp endemik, sporadik-endemik olarak seyredenler,
- + Hakkında yeterli bilgi bulunmayan, yöresel olarak değişebilen, fazla etkene sahip, üremeyi büyük ölçüde engelleyen ve üretimi de oldukça azaltan karmaşık nitelikte olanlar diye gruplandırılmıştır.

✘ Ayrıca zoonotik hastalıklar insanlar ve ekonomik değeri üstün hayvanların sağlıklarını etkileme derecelerine göre de aşağıda belirtildiği üzere sırasıyla;

- + Hem insan ve hem de ekonomik değeri üstün olan hayvanlarda önemli sağlık sorunları yaratanlar (brusellozis, salmonellozis v.b.),
- + Yalnız ekonomik değeri üstün olan hayvanlarda ciddi sorunlara yol açanlar (sığırcı vebası vb),
- + İnsanlarda çok önemli, buna karşılık ekonomik değeri üstün olan hayvanlarda ise önemsiz sorunlar yaratanlar (trişinozis, Q-fever v.b.) olarak sınıflandırılmıştır.

✘ Yukarıdaki sınıflandırmalara ek olarak bu hastalıklar ayrıca insan-hayvan sağlığı ve tarımsal üretimi etkileme derecelerine göre de aşağıda belirtildiği gibi üç grup altında sınıflandırılmıştır;

- + Doğrudan hayvan sağlığını ve tarımı ilgilendirenler,
- + Halk sağlığını ve tarımsal üretimi birlikte ilgilendirenler,
- + Yalnız insan sağlığını ilgilendiren zoonotik hastalıklar.

KORUYUCU HEKİMLİĞE İLİŞKİN STRATEJİLERİN BELİRLENMESİ

- ✘ Bilindiği üzere veteriner hekimlik, kimi alanlarda gerçekleştirdiği başarılı hizmetleri ile halk sağlığının öncüsü olarak tanınır. Şöyle ki, veteriner hekimlik önceki bölümlerde de belirtildiği gibi sağlık ve/veya hastalıklarla genelde bireysel bazda değil toplum ve/veya sürü genelinde ilgilenir yani koruyucu hekimliği ön plana alır.

- ✘ Koruyucu hekimlik ile ilgili stratejilerin belirlenmesinde öncelikle konu ile ilgili sözcük ve/veya terimlerin gerçek anlamları doğrultusunda ele alınmaları gerekir.
- ✘ Aksi halde **önlem, kontrol ve eradikasyon** gibi farklı anlamlar taşıyan kimi sözcüklerin çoğu kez benzer anlamlarda kullanılmalarından ötürü uygulamada ve yazışmalarda sıkça sahip olunan sorunların çözümü güçleşir.

- ✘ Bu bakımdan özellikle zoonotik hastalıklarla mücadelede sırasıyla;
 - + Önlem,
 - + Kontrol,
 - + Eradikasyon sözcüklerinin bilimsel olarak gerçek anlamlarının çok iyi algılanması gerekir.

- ✘ Bu sağlanamaz ise bu sözcükler ile ilgili stratejiler tam olarak saptanamaz, çalışma planları gerçekçi olarak hazırlanıp uygulamaya aktarılamaz, açıkçası yürütülen hizmetlerden olumlu sonuçlar alınamaz.

ÖNLEM

- ✖ **Önlem**, genelde “herhangi bir yere, topluluğa veya kişiye hastalık etkeninin girmesini veya bulaşmasını engelleme olarak” tanımlanır. Hayvan hastalıkları açısından ise önlem, “sağlıklı hayvanları veya hastaliksız sürüleri hastalıktan uzak tutmak veya hastalığa yakalandırmamak için gerekenlerin yapılması” anlamını taşır.

- ✘ Tanımlardan, bulaşıcı hastalıklarla savaşımında önlem, bir yerde savunma hatlarından ilkinin yani kaynağa karşı hangi yollara başvurulacağını kapsar. Hastalıkları önlemede bilindiği üzere uygulanacak işlemler koşullara bağlı olarak değişebilir.
- ✘ Sözelimi, her hangi bir hastalık etkeni içermeyen, daha açık bir deyişle hastalığın girmemiş olduğu hastaliksız sağlıklı bir alana veya sürüye hastalığın bulaşmasını önleme amacıyla giriş çıkışları engelleme için sağlık önlemleri yani **“karantina stratejileri veya taktikleri”** uygulanır.

- ✘ Bunun yanında genelde bir bölgede ve ülkede daha önceden hüküm süre gelen hastalıktan (lardan) belirli hayvan grupları veya sürülerini koruma amacıyla “**toplu aşılama**”, “**çiftlik hijyeni**” ve “**koruyucu sağaltım stratejileri**” yönünde önlemler uygulanır.
- ✘ Bunların yanı sıra hastalık (lar) çıkmadan daha subklinik aşamada iken salgınların erken belirlenmesini sağlama amacıyla da “**tanısal taktikler**” çerçevesinde yer alan hizmetler veya önlemler yürütülür.

✘ Önlem konusunda en önemli yaklaşımlardan birisi de başta hayvan sahipleri ve /veya yetiştiricileri olmak üzere toplumun diğer kesimlerini bilgilendirme için “**eğitim stratejisi**” kapsamında yürütülen hizmetlerdir ki, bu amaçla yürütülecek hizmetlerin çok iyi organize edilmesi gerekir.

✘ Çünkü daha önce belirtilen stratejilere ilişkin hizmetlerin etkinliği bir yerde eğitim taktiği veya stratejisi yönünde yürütülen hizmetlerin etkinliğine bağlıdır.

✘ Belirtilenlerin yanı sıra biyoteknoloji kapsamında hastalıklara dirençli hayvanların yetiştirilmesi amacıyla uygulanacak hizmetlerin de “**potansiyel stratejiler**” kapsamında yürütülmesi ile de önlem konusunda olumlu sonuçlara ulaşıldığı belirtilmektedir.

✘ Özetle belirtmek gerekirse hastalıkların önlenmesinde başarı ancak belirtilen stratejiler kapsamında yer alan hizmetlerin özenle gerçekleştirilmesi ile sağlanabilir.

KONTROL

- ✘ Kontrol, genelde “denetleme eylemi olarak, bir işin veya olayın gerektiği şekilde yapılıp yapılmadığını belirleme amacıyla uygulanan gözetim, inceleme veya yoklamalar” olarak tanımlanır.
- ✘ Hastalık kontrolü ise “hüküm sürmekte olan hastalık olguları veya vakalarını belirli bir düzeye indirgemeye yönelik uygulanan stratejiler” olarak ifade edilir.

- ✘ Hastalıkların kontrolünde koşullara bağlı olarak, hastalıkları önlemede belirtilen karantina, aşılama, çiftlik hijyeni, tanısal yöntemler vb. tüm strateji veya taktiklerin yanı sıra klinik beldeklerin belirlenmesi, geniş çaplı test uygulamaları, laboratuvar analizleri, ara konak ve temel konakçı mücadelesi yapılmalıdır.
- ✘ Ayrıca palpasyon, hasta hayvanların imhası, epidemiyolojik haber alma, gözetleme, yoğun takip, pastörizasyon, sterilizasyon, epidemiyolojik analizler ve tanı yöntemleri gibi gerekli her türlü seçenekten yararlanmak temel ilke olmalıdır.

✖ Bu ilke gereği zoonotik hastalık kontrol programları sırasıyla;

- + Genel hedeflerin belirlenmesi,
- + Tanısal hizmetlerin geliştirilmesi ve özellikle epidemiyolojik yöntemlerin gerçekçi uygulanması,
- + Hayvanlarda hastalık kontrolü,
- + İnsan sağlığını koruma ve hastalıkları sağaltma,
- + Hastalık etkenleri kaynak ve/veya taşıyıcılarının kontrolü gibi başlıklar altında hazırlanmalıdır.

